

С. В. Шефель, доктор філософських наук, професор;
С. І. Якимова, студентка НУ «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗБЕРЕЖЕННЯ ДОВКІЛЛЯ – КАТЕГОРІАЛЬНА ПРОБЛЕМА ЕКОПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Здавна людство використовує природу для забезпечення своїх потреб. Проте природа виявилася дуже вразливою щодо вторгнення людства. І ця вразливість, про яку ніхто й не здогадувався, заявила про себе через заподіяний їй збиток. Це відкриття, що призвело до виникнення поняття науки, яка досліджує навколишнє середовище (екології), та її зародження, змінює все наше розуміння про самих себе як причинний чинник у найбільш широкій системі речей.

Оскільки визначальною крапкою відліку, що робить зацікавленість у збереженні природи зацікавленістю моральною, є доля людини з її залежністю від стану природи. Антропоцентрична спрямованість всієї класичної етики тут усе ще зберігається.

Людська діяльність є виявом пов'язаного з нею самовизначення. Аби збагнути кризу індустріального суспільства, яка свідчить тепер про кризу його стосунків із природою, необхідно звернутися до самовизначення, яким це суспільство за своїх буржуазних початків себе легітимувало. Вільні та рівні індивіди існують тільки для самих себе. Коло відповідальності індивіда обмежує тільки він сам. Кожний дбає лише про самого себе і потребує піклування тільки про себе.

Для буржуазного суспільства дбати лише про себе не є аморальним, навпаки, це є найбільш прийнятним. Але тут можна додати, що такі відносини поширюються не тільки на піклування про самого себе, а й на взаємини індустріальних та постіндустріальних суспільств із країнами третього світу, і на прийдешні покоління, і на природний спільносвіт (К. М. Маср-Абіх).

Часто стверджують, що всі ми пливемо в одному човні і теперішня ситуація зачіпає нас всіх. Якби це було саме так, то принципи свідомості, зорієнтованої на національне благо, сприяли б також істинному розумінню блага міжнародного. Тоді непотрібно було б докорінно змінювати мислення, адже те, що шкодить світові, шкодить і нам, і ми в глобальному масштабі діяли б відповідально і тоді, коли, виходячи тільки із власного інтересу, не допускали наслідків, від яких ми самі б потерпали.

Однак то була б ілюзія. Індустріальним, а особливо постіндустріальним, країнам необхідно усвідомити, що діяти так у глобальному масштабі і особливо щодо країн третього світу є занадто безвідповідальним. За першою хвилею збройної колонізації, завдяки якій Захід став куди багатшим, ніж решта регіонів, пішла друга – хвиля економічної колонізації, яка його збагатила ще більше. Ще більшою загрозою є «третьа хвиля» – екологічна колонізація,

пов'язана з руйнацією основ життя країн так званого «третього світу» та пострадянських країн, яка, можливо, перевершить все, що було досі. Безперечно, за таких умов існуватимуть ті, хто матиме від цієї кліматичної зміни тимчасовий зиск у вигляді надмірних прибутків, здобутих у кон'юктурний спосіб, і ті, хто втратить, включаючи з часом й самих «колонізаторів».

Якби уряди всіх країн переймалися спільною відповідальністю на глобальному рівні, коло відповідальності охоплювало б усе людство – як спільноту сучасників. Тоді кожна людина була б не тільки окремою особою, не тільки представником окремої групи або класу, не тільки співвітчизником свого народу, а й громадянином світу. Зберігалися б безпосередні ідентичності та шаблі відповідальності, як, наприклад, громадянська відповідальність не заперечує відповідальність родинну, а охоплює й обмежує її. Чимало людей вже усвідомлюють себе громадянами світу, а не тільки своєї держави. І тут вищим викликом стає прагнення відповідальності за все людство і середовище його існування – біосферу, біогеоценози (Л. Гумільов), а не тільки за самого себе, своє безпосереднє оточення чи спільне благо своєї країни.

Індустріальні країни забезпечують свій добробут за рахунок життя в трьох його вимірах: життя країн так званого «третього світу» та слабких пострадянських країн, життя прийдешнього світу і життя природного спільносвіту. З цього можна зробити висновок, про те який поворот у мисленні необхідно здійснити для того, аби запобігти змінам клімату, коли вони шкодять усій біогеосферній цілісності. Вочевидь, настав час замислитися, що ж буде з майбутнім поколінням усіх форм живої природи та геоценозів?

Оскільки проблема клімату – це проблема століть, аргументація одразу виходить за темпоральні межі нинішнього людства. Проте воно вже цілком дозріло до розуміння того, що не має іншого вибору, ніж брати на озброєння ідею розбудови екологічно чистого, гуманістично-правового суспільства заради утвердження гармонії всіх складників життя. Сучасну глобальну екологічну ситуацію у цьому зв'язку ми не можемо розглядати як усього лише наслідок помилок, яких припустилося людство. Екологічні проблеми – це не тільки помилки сучасного людства, а ще й дещо більш фундаментальне, пов'язане із самим способом його буття у цілому.

Тому саме системний еколого-правовий підхід веде до розуміння того, що іншим формам життя людство забов'язано більше, ніж вони забов'язані йому. Нарешті, сучасне людство почало усвідомлювати, що природа дуже вразлива й беззахисна перед ним. Але, ще значній частині управлінських кадрів, від яких власне залежить організація зусиль щодо реалізації нової стратегії усталеного розвитку суспільства, а тим паче пересічним громадянам, від яких безумовно залежить успіх її здійснення, бракує не стільки розуму, скільки волі, аби перетворити себе на будівничих майбутнього екологічного спільносвіту.

Ось чому людство як єдине ціле повинно піднятися на більш високий щабель свого світоглядного розвитку – екофільний, що передбачає його пере-

творення на рушійну силу гомеостазу. Людина, набуваючи цінностей екоправової культури, повинна в решті-решт перебороти власний егоїзм задля здійснення рішучих кроків на шляху гармонізації свого життя і буття прийдешніх поколінь, сенс якого полягає у тому, аби плекати його природні джерела.

О. М. Сахань, кандидат соціологічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРАКТИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Соціально-правові практики в сучасній Україні реалізуються в умовах конфліктності політичної культури суспільства, постійного протиборства ліберальних і патріархально-традиційних цінностей (останнім часом з переважанням авторитарних уподобань), поєднання в свідомості громадян протилежних цінностей і норм, тобто, з одного боку, – вимога демократичних свобод, а з другого – схвалення недемократичних методів розв'язання суспільних проблем. Лунає підтримка ринкових відносин, а на противагу – вимога соціальної рівності. Такі суперечності свідчать про певну роздвоєність політичної свідомості громадян і дефіцит політичної культури, в тому числі у політиків.

До сьогодні в українському суспільстві не має консенсусу між різними політичними силами, партіями, фракціями, соціальними групами, відсутня сильна, конструктивна, державотворча опозиція – обов'язкова складова механізму стримувань і противаг у структурі владних відносин, здатна бути ефективним засобом цивілізованого розв'язання суперечностей між інтересами різних соціальних груп, що виникли на політичному рівні. В державі не діють реальний контроль суспільства над владою, в тому числі Президента та інших виборних осіб, виборність та підконтрольність посади суддів і начальників місцевої міліції, їх персональна відповідальність за виконання своїх функцій.

Культура влади української еліти виявляється історично спрямованою на постійне і переважне використання адміністративних важелів влади незалежно від ступеня їх легітимності та опосередкованості законом. Тому ті, хто нині має владу, налаштовані використовувати будь-які, зокрема неправові, засоби, які гарантуватимуть їм владні переваги. Тим більше, що в українців активна громадянська позиція поступилася патерналістським настроям, тобто перевага надається шуканню заступництва «зверху», громадяни підтримують яскравих, харизматичних лідерів, їх обіцянки, а не їх політичні програми, що є благодатною підставою для проведення політики в інтересах вітчизняного істеблішменту.

У свідомості більшості представників елітарних кіл такі важливі механізми управлінського впливу, як право і закон, втрачають не тільки своє цін-